

Oponentský posudek diplomové práce Zuzany Jurenkové – Bajerové Styl próz Jiřího Gruši

Předložená práce si klade za cíl postihnout hlavní rysy Grušova individuálního stylu, a to především „z hlediska popisu jazykových prostředků a jejich fungování v textu“ (s. 12). Prózy, které si diplomantka pro svou analýzu vybrala, jsou v tomto ohledu velmi nosné a jazyk v nich hraje už na první pohled nápadnou roli. Jde o nejproslulejší Grušův román *Dotazník* – jemuž je věnována podstatná část práce – , dále *Mimner aneb Hra o smrd'ocha* (kde vstupuje fiktivní jazyk, kalpadočtina, zcela zásadně i do tematické a smyslotvorné struktury textu) a pro dokreslení bere diplomantka v úvahu ještě prózu *Mistr Panny*, knihu pro děti *Kudláskovy příhody* a drobný text *Praha, září 72*.

Na několika místech své diplomové práce autorka deklaruje primárně popisný a analytický přístup k materiálu a zájem (výhradně? nebo přednostně?) o jazykový styl Grušovy prózy. Syntéza, interpretace, vztažení jazykových osobitostí ke smyslu textu v této diplomové práci opravdu není v popředí, třebaže v úvodu (s. 6) autorka odkazuje na osobnosti, které právě takovéto širší a „smysluplnější“ pojetí stylu uvádějí v život – Mukařovský, Hausenblas, Stich, Macurová. Je zarážející, že zde v souvislosti s individuálním uměleckým stylem diplomantka neuvádí práce svého školitele, v jejím kontextu více než relevantní, zejm. tu o stylu J. Čapka. (Knihu *Also nazdar!* ovšem v dalším textu hojně využívá.) Pojednání o teoretických východiscích práce je vůbec velmi stručné (asi patnáctiřádkové), pojem styl, jazykový styl, jazykové prostředky (ve vztahu k stylistickým prostředkům jiným) apod. se zde vůbec nevykládá (takže nevíme, z jakého pojetí vlastně diplomantka vychází), ba i pojem stylové dominanty je pouze zmíněn jakoby „na půl úst“, přestože právě stylové dominanty (resp. na jiném místě „čtyři principy, pomocí kterých je text vystavěn“) jsou zřejmě tím, co práci teoreticky a metodologicky ukotvuje. (Kontext „grušovský“, literárněhistorický je podán mnohem zdařileji.) Mou první připomínkou je tedy absence hlubšího teoretického zakotvení práce (včetně výkladu relevantních pojmů, např. také textový typ – v případě dotazníku a *Dotazníku*). Myslím, že by to práci výrazně pozvedlo.

Východiskem a hlavním polem diplomantčina zkoumání je, jak již bylo řečeno, *Dotazník*; už na začátku (s. 6) prozrazuje, že „během práce vykryštovaly čtyři principy“, které hrají v jeho stylové výstavbě podstatnou roli. Ty pak jeden po druhém probírá a dokládá bohatým materiálem v souvislosti s *Dotazníkem* v rámci samostatných subkapitol, a pak se k nim stále vrací i dále, ukazujíc jejich realizaci, resp. modifikaci v prózách dalších.

První princip je „**princip pečlivého výběru slov**“ (s. 12 n.). Nevím, nakolik je toto označení výstižné (a nakolik lze pod ně do jedné kategorie zahrnout všechny zmiňované jevy); trochu o tom pochybuji. Diplomantka sem řadí jednak „hláskovou instrumentaci“, jednak všelijaké aktualizace v oblasti slovo tvorby i morfologie a různého zacházení s lexikem (neologizace, konfrontace výrazů na ose nespisovnost - knižnost až archaičnost, mísení lexika z různých stylových vrstev (vysoké x nízké), také hra s prvky cizích jazyků – která se ovšem týká nejen lexika, ale i užívání celých citátů částí textů a aluzí). Diplomantka věnuje rozboru náležitou péči, analyzuje a popisuje zvolené texty na základě slovníků a jiných relevantních materiálů (nikoli jen „podle citu“). Zvlášť je potřeba ocenit důkladnost při zjišťování významu a smyslu užití cizojazyčných formulací, které vždy nemusí být zcela průhledné (třeba s ohledem na dobový kontext).

Druhý princip je označen jako princip **identifikační** (s. 53 n.): v jeho rámci diplomantka popisuje zvláštní postupy při odkazování k osobám (specifické užívání zájmen a substantiv při jejich identifikaci). Jde myslím o zvlášť zajímavý jev, stálo by však za pokus ukázat funkci těchto postupů v sémantické výstavbě textu: nejde totiž zdaleka jen o „zájmena“

nebo „substantiva“ – ale o to, co podstatného prozrazují o specifickém konstruování reality (srov. např.: *tehdy o něm mluvila jako o něčem, tj. užívala pro mne označení TO*).

Třetí princip je označen jako **dezintegrační a kontrastivní** (s. 57 n.) a týká se roviny syntaktické, čtvrtý princip, **explikační a dotazníkový** (s. 66 n.), se vztahuje k širším souvislostem na úrovni textotvorné (parodování „dotazníkovosti“, ustálené dotazníkové formulace proti složitosti a „přetékavosti“ prožívaných událostí, kontrast mezi tím, jak údaje požaduje konstruovat dotazník, a tím, jak je žije (a ve svém vyprávění konstruuje) hrdina-vypravěč. Tento kontrast se stává úhelným kamenem smyslu celého textu (viz jeho titul) – a v této souvislosti myslím diplomantka dobře provazuje „styl“ se „smyslem“, stručně řečeno (rozhodně se o to na rozdíl od první, nejrozsáhlejší subkapitoly o „pečlivém výběru slov“, alespoň pokouší, a poměrně úspěšně). Upozorňuje zde také na celou řadu prostředků, které se na specifické konstrukci textu podílejí (využívání různých typů písma, způsob uvádění podkapitol, uvádění různých „textů v textu“, ilustrací a příloh).

Zbytek textu (od s. 76) je věnován dalším třem rozebíraným prózám, mezi nimiž má nejdůležitější postavení *Mimner*. Zde se totiž jazyka nejen užívá (jako všude), ale především je velmi výrazně a zásadně tematizován. Způsob, jakým se to děje, v mnohém připomíná např. Orwelův román 1984. Fiktivní jazyk konstruuje fiktivní, „cizí“, těžko pochopitelnou realitu, a zároveň odhaluje principy jejího zruďného fungování. Porozumět tomuto jazyku a přistoupit na něj je „výrazem smířování s nepochopitelným, avšak neodvratným osudem“ (Mareš, 2003, s. 56: zde autorka může využít a také využívá pojednání o *Mimnerovi* v Marešově knize věnované vícejazyčnosti *Also nazdar!*). Za cennou a zajímavou pokládám subkapitolu *Souvztažnosti mezi kalpadočtinou a jinými jazyky* (s. 99): zde se znovu uplatňuje autorčina zvědavost a důslednost při zjišťování mezijazykových souvislostí a korespondencí. Celkově by však myslím autorka mohla věnovat více pozornosti i tomu, co v Grušově *Mimnerovi* (a koneckonců i v jiných jeho prózách) znamená jazyk, text (resp. textový typ, např. dotazník), komunikace ve vztahu k člověku, jak utváří (i deformuje) lidskou společnost a lidskou skutečnost, psychiku člověka, jeho hodnotový obzor, vidění reality, jeho svět. (Podobné, a přece poněkud jiné je to pak i v *Dotazníku*.)

Poslední dvě části autorka věnuje *Mistru Panny* a pak drobnějším prózám, srovnávajíc je co do využití zmíněných čtyř principů s *Dotazníkem*.

Závěrečná krátká shrnující kapitola (s. 116 – 118) s názvem *Styl Grušových próz* vede opět k zamyšlení, které jsem naznačila v úvodu posudku. Začíná – pro zajímavost uvedu citaci - takto: *Ačkoliv byl rozbor proveden z hlediska jazykového (jazyková stránka stylu J. Gruši je poměrně výrazná), hodnota próz J. Gruši spočívá také v obsahové náplni, především je pro ně typické sledování tématu „odlidštění“. Jazykovou složku však nelze pominout, ta mnohdy dokonce odvádí pozornost od děje či myšlenkové náplně knihy.* Tento úryvek myslím dokládá dobře ono podvojně vidění „obsahu“ a „formy“, „jazykové složky“ vs. „děje či myšlenkové náplně“. To pak může vést k pouhé popisnosti a nedostatečnému zřeteli k podstatným souvislostem jazykových prostředků ve vztahu k prostředkům jiným (např. tematickým), a ovšem ke smyslu textu. Myslím, že v některých částech práce je tato tendence patrná, jinde však – jak jsem uvedla výše, zejm. v souvislosti se čtvrtým autorkou vymezeným principem, se podařilo obojí propojit a ukázat více.

Co se týče stylizační a formulační úrovně, práce je víceméně v pořádku, avšak má jisté rezervy. Často se např. stává, že diplomantka klade citace volně, bez spojovacího textu, resp. vlastního komentáře, srov. např. na s. 14. na začátku subkapitoly *Nespisovnost versus knižnost* jsou citace z Komárka a z Linhartové volně položeny za sebe, aniž je autorka nějak integruje do textu nebo k nim vyjádří svůj názor. Podobná je také např. situace na s. 15 – citace odstavce z Linhartové je zde „volně ložena“, bez uvedení a bez komentáře, stejně i na s. 18 citace ze Štíchy, na s. 23 (uprostřed) z Mareše. Na s. 21 (uprostřed) je uvedeno: „K tomu Petr Mareš: (...)“, na s. 24 : „K tomu opět Petr Mareš:“ citáty pak nejsou nijak komentovány

ani na ně posléze text nenavazuje. Objevují se také občas neobratnosti či klišé typu „stanovit styl ... prózy“(s. 12), „rozbor bude proveden z hlediska jazykového“ (s.6). Co se týče formální úrovně (chyby různého typu, překlepy, interpunkce apod.), je práce v mezích normy.

Předložená práce plně vyhovuje kladeným požadavkům, doporučuji ji tedy k obhajobě. Vzhledem k tomu, že ji pokládám za solidní, přínosnou, inspirativní, kvalitní, ale nikoli výbornou, navrhuji hodnocení „velmi dobře“.

Doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc.
Ústav českého jazyka a teorie komunikace
FF UK v Praze

V Praze 8. září 2008